

рельної бази. При цьому, як чи не найпозитивнішу рису дослідника-гуманітарія, продемонстровану В.Мільчевим в процесі викладення матеріалу, хочеться відзначити його неупередженість та брак ідеологічних забобонів. Як нам здалося, автор спробував максимально безпристрасно підійти до оцінки проблемних (а подекуди й просто болючих) моментів запорозької історії.

Також хотілося б сказати кілька слів про те, чому в рецензіях не завжди приділяється гідна увага, а саме – про художнє оформлення монографії. Використанні автором при створенні обкладинки графічні роботи сучасного запорізького художника Мирослава Добрянського (який до речі й сам є істориком за фахом) дозволили авторові якнайкраще допомогти потенційному читачеві поринути в атмосферу повсякденного побуту запорозького козацтва часів Нової Січі. Немов би з глибин часу, пом'якшені сірими напівтонами, виринають картини минулого: ось сперечаються між собою курінні отамани, кожен із яких відчуває за своїми плечима підтримку своїх побратимів, а онде, понуро схилив голову запорожець, прикутий до стовпа за якусь провину перед січовою громадою... На мою думку, маємо надзвичайно вдалу спробу залучення художніх образів для підготовки читача до знайомства зі змістом книги. Використані автором по тексту ілюстративні матеріали – здебільшого графічні зображення документів XVII та XVIII століття хоча й не є, на загал, такими ж імпресивними, як згадані роботи М.Добрянського, однак, також дають змогу краще відчутися специфіку теми, наочно познакомитися зі зразками службової документації, окремими зразками наративних джерел.

Наостанок висловимо своє сподівання, що шановний В.Мільчев спроможеться реалізувати накопичений ним досвід наукового пошуку та аналізу, а також й величезний джерельний матеріал, у вигляді багатьох й багатьох наукових досліджень з козацької проблематики.

І. І. Лиман

[РЕЦ.]: БЕРДЯНСЬКА ЧОЛОВІЧА ГІМНАЗІЯ (ОСТАННЯ ТРЕТИНА ХІХ СТОЛІТТЯ) / УПОРЯДНИКИ: В.М. КОНСТАНТІНОВА, І.І. ЛИМАН // МАТЕРІАЛИ З ІСТОРІЇ БЕРДЯНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ. ТОМ І. – К.: “ОСВІТА УКРАЇНИ”, 2006. – 528 с.

[РЕЦ.]: БЕРДЯНСЬКА ЧОЛОВІЧА ГІМНАЗІЯ (1901 – 1919 РОКИ) / УПОРЯДНИКИ: І.І. ЛИМАН, В.М. КОНСТАНТІНОВА // МАТЕРІАЛИ З ІСТОРІЇ БЕРДЯНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ. ТОМ ІІ. – К.: “ОСВІТА УКРАЇНИ”, 2007. – 631 с.

Останнім часом у вітчизняній історіографії спостерігається справжній бум дослідження історії університетів, академій, інститутів, інших навчальних закладів. Чи не кожен виш (за виключенням, звичайно, новостворених) вже встиг видати книгу, в якій описується його минуле. Навчальні заклади публікують ювілейні видання, підготовлені великими колективами упорядників. Як правило, ці видання являють собою серію нарисів, розміщених в хронологічній послідовності, причому об'єкт історії навчальних закладів відводиться роль такої собі більш чи менш розлогої передмови до докладного викладення сучасного стану кожного факультету, кафедри...

Відходячи від усталеної традиції, науковці Бердянського державного педагогічного університету професор І.І. Лиман і доцент В.М. Константінова поставили перед собою амбітне завдання — підготувати кількатомну археографічну працю, присвячену саме минулому навчальних установ-попередниць сьогоdnішнього БДПУ, в стінах головного корпусу якого з 1876 р. діяла чоловіча гімназія, у 1920 – 1932 рр. — педагогічні курси і педтехнікум, на базі якого у 1932 р. виник учительський (згодом — педагогічний) інститут, 2002 р. реорганізований вже в університет.

Упорядники свідомо обрали формою саме археографічне, а не монографічне видання. Адже якою розлогою не була б монографія, скільки б томів не мала, вона все одно не може висвітлити з однаковою повнотою всі аспекти минулого. Інформативні ж можливості джерел є невичерпними, і кожен науковець, який звертається до першоджерела, має потенційну можливість побачити в ньому те, що було випущене з поля зору його попередниками.

Разом із тим, упорядники виходили з тих позицій, що книги не будуть чимось кон'юнктурним, ситуативним, створеним під замовлення, швидкоруч, написаним до певної дати чи події.

Цілісних комплексів джерел з історії Бердянської гімназії не збереглося, оскільки фонди навчального закладу свого часу знаходились у Мелітопольській філії Запорізького облархіву, де, за переказами, і згоріли. Тож довелося відшукувати документи, розпорошені по численним фондам Російського державного історичного архіву, Російського державного військово-історичного архіву, Державного архіву в Автономній Республіці Крим, Державного архіву Одеської області, Державного архіву Запорізької області, Державного архіву Харківської області, Інституту Рукопису Національної бібліотеки України ім. Вернадського тощо.

Пошук матеріалів вівся і безпосередньо у Бердянську. Досить плідною виявилась співпраця з місцевим краєзнавчим музеєм. Не була проігнорована потенційна можливість збереження документів, які мають відношення до історії гімназії, у місцевих мешканців. У пошуках матеріалів були проведені десятки зустрічей з бердянцями. Витяги із вже виявлених джерел було опубліковано в бердянській пресі разом із запрошенням всіх, хто має будь-яку інформацію з проблематики, звертатись до упорядників. Відповідне запрошення розміщено й наприкінці статті про підготовку археографічного видання з історії гімназії, надрукованої у журналі «Рідна школа».

Як результат, був виявлений і опублікований представницький комплекс джерел, які дають змогу відтворити цілісну, багатопланову картину життя навчального закладу.

Опубліковані матеріали є надзвичайно різноманітними. Крім архівних джерел, у археографічних виданнях поміщено передруки виданої наприкінці XIX ст. книжки «Двадцятип'ятиріччя Бердянської чоловічої гімназії (1872 – 1897). Коротка історична записка», «Звіту про стан Бердянської чоловічої гімназії в 1886/7 навчальному році», витяги з щоденників В.К. Крижанівського, зі спогадів Д.І. Фістова, А.П. Баликіної, з «Журналу Міністерства народної освіти», «Циркуляру по управлінню Одеським навчальним округом», «Збірки постанов Бердянського повітового земського зібрання з 1866 р. до 1908 р.», «Постанов Бердянського повітового земського зібрання», «Одеського Вісника», «Таврійських губернських відомостей», «Південного краю», «Ізвестій Бердянської ради робітничих, солдатських і селянських депутатів», «Пам'ятної книги по Одеському навчальному округу», «Кримського календаря», «Новоросійського адрес-календаря», «Календаря і пам'ятної книжки Таврійської губернії», «Адрес-календаря і довідкової книги Таврійської губернії», «Довідника Таврійської губернії», «Довідника про навчальні заклади Одеського навчального округу», «Начерку діяльності Бердянського повітового земства Таврійської губернії щодо народної освіти з 1866 по 1896 р.», «Загального начерку стану народних училищ Таврійської губернії за 1886 р.», «Грошових звітів Бердянської повітової земської управи», «Звіту Бердянської міської управи про надходження коштів», «Календаря для вчителів», «Списку осіб, що служать у Одеському навчальному окрузі», «Звіту попечителя Одеського навчального округу про стан середніх і нижчих навчальних закладів за 1913 р.», «Звіту про роботи, що були виконані в 1913 р. учнями і сторонніми особами на письмових випускних іспитах з математики при чоловічих гімназіях Одеського навчального округу», рукопису «Нарис історії Бердянського педагогічного інституту», книг «Лейтенант П.П. Шмідт. Спогади сестри», «Весь Бердянськ та його повіт», «Іван Антонович Єфремов» тощо.

Важливою складовою видань стали ілюстрації: фотознімки гімназії, види Бердянська з гімназійною будівлею, фотопортрети директорів, учителів, учнів, випускників навчального закладу, фото нещодавно подарованої БДПУ печатки Бердянської чоловічої гімназії, відтворені документи... Більшість з них опублікована вперше.

Кожну книгу супроводжує ґрунтовний науково-довідковий апарат, який включає коментарі, словник застарілих та рідковживаних слів, іменний та географічний покажчики, хронологічний перелік архівних документів, список скорочень.

Як зізнаються упорядники в передмові до другого тому, їм складно визначити, чи був процес підготовки цього тому простішим або складнішим за процес підготовки тому першого. З одного боку, працюючи за вже випробуваною схемою, їм не довелося шукати шляхи вирішення цілого ряду організаційних і технічних моментів, з якими вони зіткнулися раніше. Крім того, евристичну роботу полегшувала та обставина, що упорядники мали справу з матеріалами про все ту ж гімназію, підпорядкування якої тривалий час залишалося без суттєвих змін і специфіка руху документів якої ними вже була вивчена. Нарешті, працівники архівних, музейних та бібліотечних установ, власники приватних колекцій ще з більшою готовністю йшли упорядникам на зустріч, адже тепер бачили не лише наміри, але й реальний результат — перший том книги. З іншого боку, обсяг матеріалів, які довелося опрацювати, виявився значно більшим, аніж при написанні першого тому. А «планка», поставлена книгою «Бердянська чоловіча гімназія (остання третина XIX століття) // Матеріали з історії Бердянського державного педагогічного університету. Том I», вимагала, аби другий том був як мінімум не гірший за перший.

Можемо стверджувати, що така задача виконана. Адже другий том за обсягом виявився помітно ширшим за перший, причому переважно — за рахунок саме архівних документів. В ньому більше ілюстрацій; ширшим є видовий спектр опублікованих джерел, який включає, зокрема, і матеріали усної історії. Важливим нововведенням стало включення до тому ряду вступних аналітичних статей, які висвітлюють різні аспекти історії гімназії перших десятиліть XX століття.

Таким чином, на сьогодні ми вже маємо два опублікованих томи з історії Бердянського державного педагогічного університету. Вже повним ходом йде підготовка третього тому «Матеріалів з історії БДПУ», присвяченого Бердянським педагогічним курсам і педагогічному технікуму.

Хочеться висловити надію, що розпочата справа буде завершена, а досвід бердянців з вивчення історії свого навчального закладу стане у нагоді всім науковцям, які візьмуться або вже взяли до дослідження минулого своїх університетів, інститутів, тощо.

В. І. Мільчев